

תחומין / כרך יב / הרב יחיאל יעקב ויינברג זצ"ל / נתוחי מתים במדינת ישראל

-382-

הרב יחיאל יעקב ויינברג זצ"ל נתוחי מתים במדינת ישראל *1

ראשי פרקים

- א. כבר הורה זקן
 - ב. אופן ההכרעה במחלוקת שבהלכה
 - ג. בזמננו כל מחלה היא כפקו"נ בפנינו
 - ד. הבדל בין התייחסות לפרט לבין התייחסות למדינה
- * * *

א. כבר הורה זקן

היום הודיעו לי בתליפון ממונטרה, כי כת"ר מבקש לשמוע חו"ד הקלושה על השאלה בדבר נתוח מתים לשם הכרת טיב המחלה שמתוכה מת החולה. לא נתברר לי בתליפון מי השואל, אם כת"ר או הפרופיסור זילברשטיין נ"י. ואם כת"ר השואל - תמהתי למה הזקק לכך, והרי זו שאלה נושנה שנתחבטו בה גדולי עולם בדורות שלפנינו, והנודע-ביהודה, 2 ואחריו גדולי ישראל, אסרו. וכבר הורה זקן, ראש הרבנים לישראל הגאון מהרי"א הרצוג זצ"ל להתיר, אם המת נתן רשות קודם מותו לנתח את גופו לשם תועלת חכמת הרפואה - שאין בזה משום נוול המת, ולא משום הנאת המת. 3 טעמיו ונמוקיו ידועים לכת"ר, ואין צורך לחזור עליהם. ועי' בשו"ת בנין-ציון [סי'] קעא.

ב. אופן ההכרעה במחלוקת שבהלכה

משער אני, שהשאלה שנתעוררה עכשיו היא בדבר נתוח המתים אפילו במקום שהמת לא ציוה ולא הרשה קודם מותו. ובשאלה זו יש חלוקי דעות, הללו מחמירים והללו מקילים. והדבר שנוי במחלוקת, ויש גמ' מפורשת בע"ז ז,א: "היו שנים - אחד מטמא ואחד מטהר, אחד אוסר ואחד מתיר - אם היה אחד מהם גדול מחבירו בחכמה ובמנין, הלך אחריו. ואם לאו, הלך אחר

-383-

המחמיר. ר' יהושע בן קרחה אומר: בשל תורה הלך אחרי המחמיר וכו'. ועי' בחינוך מצוה תסז, שכתב: "וממורי למדתי שאין איסור זה 4 אלא בחבורה אחת, שחולקים קצתם על קצתם, שאסור לכל כת לעשות כדברי, אלא ישאו ויתנו בדבר הרבה, עד שיגיעו כולם לדעה אחת. ואם א"א בכך יעשו הכל כדברי המחמירים, אם המחלוקת היא על דבר שהוא מן התורה וכו'. ועי'

בספרי שרידי-אש ח"ב סי' נו.

והנה זה דבר ברור, שלעולם לא יגיעו בארץ-ישראל לדעה אחת - שזו אינה שאלה פרטית אלא שאלה כללית; ופתרון השאלה תלוי הרבה בהערכת המצב בעולם הרפואה, וביחס אל המדינה ומוסדותיה; וגם בהבנת המצב במחקר מדע הרפואי, וביחס אל החכמים העוסקים במדע זה, הן במחקר והן בשמוש למעשה. לפי דעתי צריך לפנות אל הרבנות הראשית ולגדולי המורים בארץ, שהם גדולים בחכמה ובמנין, ויש להלך אחריהם כנ"ל.

אולם לצערנו אין כל היראים מודים בכך, ולכל מפלגה ומפלגה יש לה גדולים משלה; ובתוך שאר הגורמים יש גורמים פוליטיים; ועושי הפוליטיקה לא כולם כוונתם לשם שמים. וזו המחלה הנוראה השוררת לדאבונו בארץ. נוכח המצב הזה, איך ארהיב בנפשי לתקוע את עצמי במבוכה זו, ואיך אוכל להכניס ראשי בין הרים גדולים.

מודה אני, שאין אני ראוי להורות הוראה בישראל. אינני מומחה, ואינני מוסמך לכך. ההוראה מוטלת על הרבנות הראשית ועל גדולי ההוראה בישראל. מ"מ לא אמנע לגלות את דעתי בפני מעלת כת"ר - וזו דעה פרטית, שאין לה הכרעה כל שהיא. וכל זמן שההלכה לא הוכרעה, מותר אף ליחיד לחוות את דעתו.

ג. בזמננו כל מחלה היא כפקו"נ בפנינו

לפי דעתי, נשתנה המצב בדורנו מהמצב ששרר בזמנו של הגאון נודע-ביהודה ז"ל, הן בנוגע להמעמד השורר בעולם הרפואה, והן ביחס הרופאים לשאלת נתוח המתים, תכלית שינוי. הגאון נ"ב בזמנו חשב, שפקוח-נפש משמעו במקום שחולה אנוש מונח לפנינו, ויש אפשרות להצילו ע"י בדיקת המחלה של המת המוטל לפנינו. בזמננו, זה שהחיבור בין אנשים וארצות שונות הדוק מאד, ע"י תיליפון וע"י ראדיא וכיו"ב, ובנויארק יודעים ברגע מה שאמרו הרופאים בירושלים, יש אפשרות להציל כמה וכמה אנשים חולים ע"י בדיקת מחלה בגוף המת, הן במדינה והן במדינות אחרות. המושג פקו"נ משתקף בעינינו בממדים גדולים הרבה. ובכל אופן, אין להתעקש ולעמוד על הדעה שפקו"נ הוא רק בדוגמת הגאון נ"ב ז"ל.

ויש צורך להדגיש, שבזמננו שאלת נתוח המתים היא שאלת המדינה, ושאלה של האנשים החיים במדינה זו. לפני הגאון נ"ב עמדה שאלה זו כשאלה פרטית, ולכך צדק בהראתו. בזמננו היא שאלה של העם כולו, ושאלה של המדינה ומעמדה בתוך העולם הגדול, שמאזין ומקשיב לכל המתרחש בארץ באזנים קשובות. ואין צריך להאמר, כי יחס העולם התרבותי למדינתנו

החדשה הוא אחד הגורמים החשובים המקיימים את ארצנו, ואחד התנאים החשובים ביותר למען ביטחון המדינה וביטחון חיי האנשים השוכנים עליה.

-384-

ד. הבדל בין התייחסות לפרט לבין התייחסות למדינה

צריך לזכור, ולא להסיח את הדעת אף רגע אחד, מהעובדא כי אי אפשר למדינה להתקיים בלא בתי ספר לרפואה, שמלמדים, מגדלים ומחנכים צעירי המדינה לרופאים משמשים ברפואת חולים. במדינתנו החדשה הנחיצות עוד יותר גדולה מכמה וכמה טעמים. אי אפשר להעלות על הדעת, כי אפשר לצאת ידי הצורך ברופאים עכו"ם, או ברופאים שנתחנכו בחו"ל. אף משוגע וחסר דעת לא יאמר כן.

ודבר זה הוא ג"כ מן הודאות הגמורות, כי אי אפשר להתקדם במדע הרפואי, ביחוד במקצוע החירורגי, בלא נתוח מתים. שהרי יש כמה מחלות, שאי אפשר להכירן ולעמוד על טיבן בחיי החולה. ורק ע"י נתוח גופתו, אפשר לעמוד על טיבה של המחלה שהביאתו למות. ולפעמים מתגלים ע"י הנתוח אופקים חדשים להבנת שרשי המחלה ואופני רפואתה. והשאלה העומדת לפנינו: איך אפשר לקיים לימוד חכמת הרפואה בארצנו, אם נאסור את נתוח המתים בכלל? ומה יאמרו אוכלסי ישראל הרבים בארץ, אם יוציאו קול כי מצב הרפואה ירוד מאד מפאת איסורי הרבנים? ואיך נעמיד פנים, אם יוציאו עלינו שם רע, שאנחנו הם המעכבים את הקידמה הרפואית בארץ? נוכל בעז"ה לקיים את התורה בארץ, אם נוכיח שתורתנו היא תורת חיים. וטעם זה כדאי הוא להקל את החומר שבדבר, ובפרט שיש רבנים גדולים המקילים בדבר. רגיל הייתי להחמיר בשאלה פרטית של רופא פרטי, ראה בספרי 5 סי' קיט. אולם כיום, שהשאלה נוגעת לכלל ישראל ולמדינת ישראל, איני יכול לאסור, כי ברור לי כי האיסור יגרום לפירוד המדינה מן הדת, ח"ו; ורופאי ישראל, המלמדים חכמה זו באוניברסיטאות שבארץ, לא ישמעו לנו.

חיותי את דעתי לכת"ר בגילוי לב. ולא אכחד מכת"ר, שאילו היה הדבר תלוי בי, ואילו הייתי גדול הדור בהוראה, הייתי מתיר לאוניורסיטאות לנתח מתים במחלות מסופקות ומפוקפקות. ועכשיו איני רוצה להורות הוראה, ויעשה במכתבי זה כפי חכמתו.

1* מכתב זה הופנה אל "הרב הגאון החה"ש מהר"ד קלמן כהנא שליט"א סגן שר ההשכלה" מאת "ידידו מוקירו מאד", המחבר. תשובה זו נמצאה בעזבונו של הגרא"י אונטרמן זצ"ל. אולי הובאה לעיונו, בהיותו רב ראשי לישראל. יהי רצון, שפרסום מכתב זה עתה יהיה נר לנשמתו של המכותב הדגול, אשר נלקח לבית עולמו בשנה החולפת. תנצב"ה. הרב כהנא עצמו פירסם סקירה ביבליוגרפית של מאמרים שנדפסו בנושא "נתוחי מתים בהלכה" בקובץ "המעין" (תשכז חוב' ב עמ')

72-43, ומילואים לסקירה זו בחוב' ג עמ' 71-72). כמנהגנו, הוספנו למכתב זה ראשי פרקים והערות בשוליים. כמו כן פתחנו ראשי תיבות, כמקובל - הערת המערכת.

2 מהדורה תנינא יו"ד סי' רי.

3 ראה שו"ת הגריא"ה הרצוג זצ"ל, בתוך סדרת "פסקים וכתבים", הוצאת מוסד הרב קוק, ירושלים, יו"ד סי' קנ-קנה.

4 איסור לא תתגודדו.

5 שרידי-אש ח"ב.